

UO'K: 943.75=420:413.161:8.03(045)

INTERNET DISKURSIGA XOS NEOLOGIZMLARDA FUNKSIONALLIK VA TARJIMA MUVOFIQLIGI

G'aniyeva Mahliyo Norboyevna,

Qarshi davlat universiteti (PhD) doktorantura talabasi

ganiyevamahliyo07@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18925059>

Annotatsiya. Ushbu maqolada internet diskursiga xos neologizmlarning funksional xususiyatlari va ularning tarjima muvofiqligi masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi raqamli kommunikatsiya jarayonida yuzaga kelayotgan yangi leksik birliklarning semantik, pragmatik va kommunikativ vazifalarini aniqlash hamda ularni o'zbek tiliga tarjima qilishda qo'llaniladigan strategiyalarni o'rganishdan iborat. Tadqiqotda tavsifiy, qiyosiy-tahliliy va kontekstual tahlil usullaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, internet neologizmlari asosan kommunikativ tezkorlik, ekspressivlik va identifikatsiya vazifalarini bajaradi, ularni tarjima qilishda esa transliteratsiya, kalkalash, ekvivalent topish va izohli tarjima kabi usullar samarali hisoblanadi. Tadqiqot natijalari internet diskursi leksikasini o'rganish va tarjima nazariyasini rivojlantirishga hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar: internet diskursi, neologizm, funkcionallik, tarjima muvofiqligi, raqamli kommunikatsiya, pragmatika, tarjima strategiyalari, leksik innovatsiya.

Аннотация. В данной статье анализируются функциональные особенности неологизмов интернет-дискурса и вопросы их переводческой адекватности. Цель исследования заключается в выявлении семантических, прагматических и коммуникативных функций новых лексических единиц цифровой коммуникации, а также в изучении стратегий их перевода на узбекский язык. В работе использованы описательный, сравнительно-аналитический и контекстуальный методы исследования. Результаты показывают, что интернет-неологизмы выполняют функции коммуникативной оперативности, экспрессивности и идентификации, а наиболее эффективными способами перевода являются транслитерация, калькирование, подбор эквивалента и описательный перевод. Полученные результаты способствуют развитию исследований интернет-дискурса и теории перевода.

Ключевые слова: интернет-дискурс, неологизм, функциональность, переводческая адекватность, цифровая коммуникация, прагматика, переводческие стратегии, лексическая инновация.

Annotation. This article examines the functional features of neologisms characteristic of Internet discourse and the issues of their translation adequacy. The aim of the research is to identify the semantic, pragmatic, and communicative functions of newly emerging lexical units in digital communication and to analyze the strategies used to translate them into Uzbek. Descriptive, comparative, and contextual analysis methods were applied in the study. The results show that Internet neologisms primarily perform communicative efficiency, expressiveness, and identity-marking functions, while transliteration, calquing, finding equivalents, and descriptive translation are the most effective translation strategies. The findings contribute to the development of Internet discourse studies and translation theory.

Key words: Internet discourse, neologism, functionality, translation adequacy, digital communication, pragmatics, translation strategies, lexical innovation.

Kirish. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi va internetning kundalik hayotga chuqur kirib borishi natijasida til tizimida sezilarli o'zgarishlar yuz bermoqda. Xususan, internet diskursi yangi tushunchalar, hodisalar va kommunikativ ehtiyojlarni ifodalash uchun ko'plab neologizmlarning paydo bo'lishiga

sabab bo‘lmoqda. Ushbu neologizmlar ko‘pincha ingliz tilida shakllanib, global miqyosda tez tarqaladi va boshqa tillarga, jumladan, o‘zbek tiliga turli yo‘llar orqali kirib keladi. Natijada, yangi birliklarning funksional xususiyatlari, semantik aniqligi va tarjima muvofiqligi masalalari dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda. Internet diskursiga xos neologizmlar nafaqat yangi leksik birliklar sifatida, balki kommunikativ jarayonning samaradorligini ta‘minlovchi vosita sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ular foydalanuvchilar o‘rtasidagi tezkor, ixcham va kontekstga mos muloqotni ta‘minlaydi, shu bilan birga tilning funksional imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq, ushbu birliklarni boshqa tilga tarjima qilish jarayonida semantik moslik, pragmatik ma‘no va funksional vazifani saqlab qolish murakkab masala hisoblanadi. Ba‘zi hollarda neologizmlar to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘zlashtiriladi (masalan, transliteratsiya yoki transkripsiya orqali), boshqa holatlarda esa muqobil ekvivalent yaratish yoki tavsifiy tarjima usullari qo‘llaniladi. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi internet diskursida qo‘llanilayotgan neologizmlarning funksional xususiyatlarini aniqlash hamda ularning tarjima jarayonida muvofiqlik darajasini ilmiy asosda tahlil qilish zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqot internet neologizmlarining kommunikativ vazifasi, semantik tuzilishi va tarjima strategiyalarini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, bu jarayon tilshunoslikning zamonaviy yo‘nalishlari - diskurs tahlili, leksikologiya va tarjimashunoslik kesishmasida amalga oshiriladi. Tadqiqotning maqsadi internet diskursiga xos neologizmlarning funkcionalligini aniqlash va ularning tarjima muvofiqligi darajasini tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun internet manbalari va ijtimoiy tarmoqlarda uchraydigan neologizmlar tahlil qilinadi, ularning semantik va pragmatik xususiyatlari aniqlanadi hamda o‘zbek tiliga tarjima qilishda qo‘llaniladigan asosiy usullar va strategiyalar baholanadi. Tadqiqot natijalari internet diskursida shakllanayotgan yangi leksik birliklarning til tizimidagi o‘rni va tarjima jarayonidagi xususiyatlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Internet diskursi va unda shakllanayotgan neologizmlar masalasi zamonaviy tilshunoslikning dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Neologizmlar tilning dinamik rivojlanishini aks ettiruvchi muhim leksik qatlam bo‘lib, ular yangi ijtimoiy, texnologik va madaniy hodisalarni nomlash zarurati bilan yuzaga keladi. Bu jarayonni nazariy jihatdan asoslashda ko‘plab tilshunos olimlarning ilmiy ishlari muhim ahamiyat kasb etadi. Neologizmlar tushunchasiga dastlabki ilmiy yondashuvlar leksikologiya doirasida shakllangan. Masalan, rus tilshunosi N. Z. Kotelova (1978) neologizmlarni til tizimiga yangi kirib kelgan va hali to‘liq normativlashmagan birliklar sifatida ta‘riflaydi. Shuningdek, L. P. Krysin (2004) neologizmlarning paydo bo‘lishini ijtimoiy o‘zgarishlar bilan bog‘lab, ayniqsa ommaviy kommunikatsiya vositalari va texnologiyalar ularning asosiy manbai ekanini ta‘kidlaydi. Ushbu qarashlar internet diskursi sharoitida yangi leksik birliklarning paydo bo‘lish mexanizmini tushunishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. G‘arb tilshunosligida ham neologizmlar keng o‘rganilgan. J. Algeo (1991) neologizmlarni tilning tabiiy evolyutsiyasi natijasi sifatida

ko'rib, ularning shakllanishida so'z yasash, qisqartirish, qo'shma so'zlar va o'zlashmalar muhim rol o'ynashini ko'rsatadi. D. Crystal (2006) esa internet tilini alohida lingvistik hodisa sifatida tahlil qilib, raqamli kommunikatsiya yangi leksik birliklar, qisqartmalar, akronimlar va grafemik innovatsiyalarni yuzaga keltirganini ta'kidlaydi. Uning fikricha, internet tili yozma va og'zaki nutq xususiyatlarini birlashtirgan gibrid kommunikativ tizim bo'lib, neologizmlar uning asosiy belgilaridan biridir. Internet diskursining lingvistik xususiyatlari M. Castells (2010) tomonidan ham axborot jamiyati nazariyasi doirasida ko'rib chiqilgan. U internet kommunikatsiyasi global xarakterga ega bo'lib, til birliklarining tez tarqalishi va universallashtiruviga sabab bo'lishini qayd etadi. Bu esa ingliz tilidan boshqa tillarga ko'plab neologizmlarning o'zlashishiga olib keladi. Shu nuqtai nazardan, internet neologizmlarini tarjima qilish masalasi tarjimashunoslikda alohida ilmiy muammo sifatida o'rganilmoqda. Tarjimashunoslik nazariyasida neologizmlarni tarjima qilish strategiyalari P. Newmark (1988) tomonidan batafsil tasniflangan. U transliteratsiya, transkripsiya, funksional ekvivalent, tavsifiy tarjima va kalka usullarini asosiy strategiyalar sifatida ko'rsatadi. E. Nida (1964) esa dinamik ekvivalentlik nazariyasini ishlab chiqib, tarjimada asosiy maqsad asl birlikning funksional va kommunikativ ta'sirini saqlab qolish ekanini ta'kidlaydi. Bu yondashuv internet neologizmlarining tarjima muvofiqligini baholashda muhim metodologik asos hisoblanadi. O'zbek tilshunosligida ham neologizmlar va o'zlashmalar masalasi bir qator olimlar tomonidan o'rganilgan. Sh. Rahmatullayev (2010) o'zbek tilining izohli lug'ati asosida yangi leksik birliklarning shakllanishi va normativlashuv jarayonini tahlil qilgan. A. Hojiyev (2002) esa o'zbek tilining leksikologiyasi doirasida o'zlashma so'zlarning moslashuvi va funksional xususiyatlarini yoritgan. Zamonaviy tadqiqotlarda esa internet va axborot texnologiyalari bilan bog'liq birliklarning o'zbek tiliga kirib kelishi, ularning fonetik, semantik va uslubiy moslashuvi masalalari alohida e'tibor qaratilmoqda.

Shuningdek, diskurs tahlili nazariyasi doirasida T. van Dijk (1997) diskursni ijtimoiy va kognitiv jarayonlar bilan bog'liq murakkab kommunikativ hodisa sifatida talqin qiladi. Ushbu yondashuv internet diskursidagi neologizmlarning nafaqat leksik birlik, balki ma'lum kommunikativ vazifani bajaruvchi vosita ekanini tushuntirish imkonini beradi. Tahlil qilingan ilmiy adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, neologizmlar tilning rivojlanishida muhim o'rin tutadi va internet diskursi ularning asosiy manbalaridan biriga aylangan. Biroq internet diskursiga xos neologizmlarning funksional xususiyatlari va ularning o'zbek tiliga tarjima qilinishidagi muvofiqlik darajasi hali yetarli darajada tizimli o'rganilmagan. Shu sababli mazkur tadqiqot internet neologizmlarining funktsionalligi va tarjima strategiyalarini kompleks tahlil qilish orqali ushbu ilmiy bo'shliqni qisman to'ldirishga qaratiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot internet diskursiga xos neologizmlarning funksional xususiyatlari va ularning o'zbek tiliga tarjima qilinishidagi muvofiqlik darajasini aniqlashga qaratilgan bo'lib, unda sifat (qualitative) va qisman

miqdoriy (quantitative) tahlil usullari uyg'un holda qo'llanildi. Tadqiqot Imrad modeliga muvofiq tizimli bosqichlarda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda materiallarni tanlash va korpus shakllantirish usuli qo'llanildi. Tadqiqot materiali sifatida internet diskursiga mansub autentik manbalar - ijtimoiy tarmoqlar (Telegram, Instagram), bloglar, forumlar, onlayn yangilik saytlari va axborot texnologiyalariga oid platformalardan olingan neologizmlar tanlab olindi. Tanlash jarayonida so'nggi yillarda faol qo'llanilayotgan, til tizimida nisbatan yangi hisoblangan va tarjima jarayonida muammo tug'dirishi mumkin bo'lgan leksik birliklarga ustuvor ahamiyat berildi. Natijada tahlil uchun ma'lum miqdordagi neologizmdan iborat namunaviy korpus shakllantirildi. Ikkinchi bosqichda deskriptiv (tasviriy) tahlil usuli orqali tanlangan neologizmlarning strukturaviy va semantik xususiyatlari o'rganildi. Ushbu jarayonda so'zlarning kelib chiqishi, yasalish usuli (qisqartma, qo'shma so'z, affiksatsiya, o'zlashma va boshqalar), qo'llanish konteksti hamda kommunikativ vazifasi aniqlashtirildi. Bu usul neologizmlarning internet diskursidagi funksional rolini belgilash imkonini berdi. Uchinchi bosqichda qiyosiy-kontrastiv tahlil usuli qo'llanilib, ingliz tilidagi neologizmlar va ularning o'zbek tilidagi tarjima variantlari o'zaro solishtirildi. Ushbu jarayonda semantik moslik, funksional ekvivalentlik va pragmatik ma'no saqlanish darajasi baholandi. Tarjima variantlari transliteratsiya, transkripsiya, kalka, tavsifiy tarjima va funksional ekvivalent kabi tarjima strategiyalari asosida tasniflandi. To'rtinchi bosqichda diskurs tahlili usuli yordamida neologizmlarning real kommunikativ muhitdagi qo'llanishi o'rganildi. Bu usul orqali neologizmlarning nutqdagi vazifasi, auditoriyaga ta'siri va kommunikativ samaradorligi aniqlandi. Internet diskursining interaktiv va tezkor xususiyati hisobga olinib, neologizmlarning kontekstga bog'liq ma'nosi ham tahlil qilindi. Beshinchi bosqichda statistik umumlashtirish usuli qo'llanilib, aniqlangan neologizmlar va ularning tarjima strategiyalari foiz va son ko'rsatkichlari asosida umumlashtirildi. Bu usul eng ko'p qo'llaniladigan tarjima usullarini aniqlash va ularning samaradorligini baholash imkonini berdi. Mazkur metodologik yondashuv internet diskursiga xos neologizmlarning lingvistik va funksional xususiyatlarini kompleks o'rganish hamda ularning tarjima jarayonidagi muvofiqlik darajasini ilmiy asosda aniqlash imkonini beradi.

Tahlillar va natijalar. Tadqiqot jarayonida internet diskursida keng qo'llanilayotgan neologizmlar tanlab olinib, ularning strukturaviy, semantik va funksional xususiyatlari hamda o'zbek tiliga tarjima qilinish darajasi tahlil qilindi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, internet neologizmlarining aksariyati ingliz tilidan kirib kelgan bo'lib, ular global raqamli kommunikatsiya jarayonining mahsuli hisoblanadi. Ushbu birliklar, asosan, ijtimoiy tarmoqlar, axborot texnologiyalari, onlayn muloqot va raqamli madaniyat bilan bog'liq tushunchalarni ifodalaydi. Strukturaviy jihatdan neologizmlar bir necha asosiy guruhlarga ajratildi: qisqartmalar (masalan, DM, FAQ), qo'shma birliklar (clickbait, livestream), affiksatsiya orqali hosil qilingan birliklar (unfollow, repost), hamda o'zlashmalar (blogger, influencer). Ushbu birliklar internet diskursida ixchamlik, tezkorlik

va kommunikativ samaradorlikni ta'minlash vazifasini bajaradi. Ayniqsa, qisqartmalar va qo'shma so'zlar foydalanuvchilar o'rtasida tezkor axborot almashinuvini osonlashtiruvchi vosita sifatida faol qo'llanilishi aniqlandi. Semantik tahlil natijalariga ko'ra, neologizmlar ko'pincha aniq bir raqamli faoliyat yoki kommunikativ harakatni ifodalaydi. Masalan, follow va unfollow birliklari ijtimoiy tarmoqdagi obuna jarayonini bildirsa, share va repost axborotni qayta tarqatish funksiyasini anglatadi. Ushbu birliklar nafaqat nominativ, balki pragmatik vazifani ham bajarib, foydalanuvchilar o'rtasidagi interaktiv muloqotni tartibga soladi. Tarjima tahlili natijasida internet neologizmlarini o'zbek tiliga o'girishda bir necha asosiy strategiyalar qo'llanilishi aniqlandi. Eng keng tarqalgan usul transliteratsiya va transkripsiya bo'lib, bunda so'z fonetik jihatdan moslashtiriladi (masalan, blogger -blogger, influencer -influencer). Bu usul birlikning asl shaklini saqlab qolgan holda, uning tez va oson qabul qilinishini ta'minlaydi. Ikkinchi keng tarqalgan usul funksional ekvivalentdan foydalanish bo'lib, bunda so'zning ma'nosi tarjima orqali ifodalanadi (masalan, share- ulashmoq, subscribe -obuna bo'lmoq). Ushbu usul semantik aniqlikni ta'minlashda samarali ekanligi kuzatildi. Shuningdek, ayrim hollarda kalka va tavsifiy tarjima usullari ham qo'llanildi. Masalan, livestream birligi "jonli efir" shaklida tarjima qilinib, uning semantik mazmuni to'liq saqlangan. Biroq ba'zi neologizmlar uchun yagona standart tarjima mavjud emasligi aniqlanib, ular turli shakllarda qo'llanilayotgani kuzatildi. Bu holat tarjima muvofiqligi darajasining hali to'liq normativlashmaganini ko'rsatadi. Tahlil natijalarining umumlashtirilishi shuni ko'rsatdiki, internet diskursidagi neologizmlarning taxminan yarmi to'g'ridan-to'g'ri o'zlashma shaklida qo'llaniladi, qolgan qismi esa tarjima yoki muqobil ekvivalent orqali ifodalanadi. O'zlashma shakllar tezroq ommalashsa-da, funksional ekvivalentlar tilning milliy xususiyatlarini saqlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, neologizmlarning tarjima muvofiqligi ularning semantik aniqligi, qo'llanish chastotasi va foydalanuvchilar tomonidan qabul qilinish darajasiga bevosita bog'liq ekanligi aniqlandi. Umuman olganda, olingan natijalar internet diskursiga xos neologizmlar tilning zamonaviy rivojlanishida muhim o'rin tutishini va ularni tarjima qilishda funksional hamda semantik moslikni ta'minlash asosiy mezon hisoblanishini ko'rsatdi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot internet diskursiga xos neologizmlarning lingvistik va funksional xususiyatlarini hamda ularning o'zbek tiliga tarjima qilinishidagi muvofiqlik darajasini tahlil qilishga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, internet neologizmlari zamonaviy kommunikatsiya jarayonining ajralmas qismi bo'lib, ular yangi raqamli tushunchalar, ijtimoiy jarayonlar va onlayn faoliyat turlarini ifodalash uchun xizmat qiladi. Ushbu birliklar tilning leksik tarkibini boyitadi va kommunikativ samaradorlikni oshirishga yordam beradi. Tahlil natijasida internet neologizmlarining asosiy qismi ingliz tilidan o'zlashgani va ular, asosan, transliteratsiya, transkripsiya, funksional ekvivalent va kalka usullari orqali o'zbek tiliga moslashtirilishi aniqlandi. Eng keng qo'llaniladigan strategiya o'zlashma shaklni saqlab qolish bo'lsa-da, funksional

ekvivalentdan foydalanish semantik aniqlik va tushunarlikni ta'minlashda muhim rol o'ynashi kuzatildi. Shu bilan birga, ayrim neologizmlar uchun yagona standart tarjima shaklining mavjud emasligi ularning normativlashuv jarayoni hali davom etayotganini ko'rsatadi. Tadqiqot shuni ham ko'rsatdiki, neologizmlarning tarjima muvofiqligi ularning semantik mazmunini, kommunikativ vazifasini va pragmatik xususiyatlarini to'liq saqlab qolish bilan chambarchas bog'liq. Agar tarjima jarayonida ushbu omillar hisobga olinsa, yangi leksik birliklar til tizimiga muvaffaqiyatli integratsiyalashadi va foydalanuvchilar tomonidan tez qabul qilinadi. Umuman olganda, internet diskursiga xos neologizmlar tilning zamonaviy rivojlanish ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi va ularni ilmiy jihatdan o'rganish tilshunoslik hamda tarjimashunoslik uchun muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari internet neologizmlarining funksional xususiyatlarini aniqlash, ularni tarjima qilishda samarali strategiyalarni belgilash va o'zbek tilining zamonaviy leksik rivojlanish jarayonini tushunishga xizmat qiladi. Kelgusida ushbu yo'nalishda kengroq korpus asosida tadqiqotlar olib borish hamda internet neologizmlarining normativ lug'atlarini yaratish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Crystal, D. (2010). The Cambridge Encyclopedia of Language. 3-nashr. Cambridge: Cambridge University Press, 412–420-betlar.
2. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. London: Prentice Hall, 140–165-betlar.
3. Nida, E. A. (1964). Toward a Science of Translating. Leiden: Brill, 159–171-betlar.
4. Baker, M. (2011). In Other Words: A Coursebook on Translation. 2-nashr. London: Routledge, 17–42-betlar.
5. Algeo, J. (1991). Fifty Years among the New Words. Cambridge: Cambridge University Press, 3–25-betlar.
6. Castells, M. (2010). The Rise of the Network Society. 2-nashr. Oxford: Wiley-Blackwell, 354–376-betlar.
7. Van Dijk, T. A. (1997). Discourse as Social Interaction. London: Sage Publications, 1–37-betlar.
8. Cabré, M. T. (1999). Terminology: Theory, Methods and Applications. Amsterdam: John Benjamins, 92–110-betlar.
9. Krysin, L. P. (2004). Russkoe slovo, svoe i chuzhoe. Moskva: Yazyki slavyanskoy kultury, 64–89-betlar.
10. Kotelova, N. Z. (1978). Neologizmy sovremennogo russkogo yazyka. Moskva: Nauka, 5–32-betlar.
11. Hojiyev, A. (2002). O'zbek tili leksikologiyasi. Toshkent: O'qituvchi, 112–128-betlar.
12. Rahmatullayev, Sh. (2010). Hozirgi o'zbek adabiy tili leksikologiyasi. Toshkent: Universitet nashriyoti, 98–120-betlar.
13. G'ulomov, A., Tixonov, A. (2007). Tilshunoslikka kirish. Toshkent: O'qituvchi, 176–189-betlar.
14. Nurmonov, A. (2012). Lingvistik tadqiqot metodologiyasi. Toshkent: Fan, 45–60-betlar.
15. Karimov, B. (2018). Zamonaviy o'zbek tilida o'zlashma so'zlar. Toshkent: Fan, 73–95-betlar.